

В недрата на Родопите...

Златоград – една родопска приказка

До преди 20 години малцина българи бяха чували за българския град Златоград, а още по-малко бяха ходили там. Защо ли? Защото най-южният български град, сгушен в „пазвата“ на Родоп планина, се намира само на 3 км от границата с Гърция, която до 1989 г. беше от другата страна на „желязната завеса“. По време на комунистическия режим до Златоград можеше да се отиде само служебно, с т.нар. „пътен лист“, заверен в МВР. Едва преди 10 години любознателният българин отново „откри“ Златоград. Случайно или не, но именно в зората на новия, XXI век, градът се отвори за света – тогава беше създаден първият естествен и (засега) единствен частен етнографски ареален комплекс. В началото на миналата година, беше открит и ГКПП Златоград – Термес, който свързва България с Гърция и Егейско море, а българските граждани вече могат да влизат в Гърция само с лични карти.

ИСТОРИЯ

Обграден отвсякъде с родопски ридове, най-южният български град пази в себе си богата и дълга история. Не се знае кога точно е основан Златоград. Направените археологически разкопки в околностите на града, както и тракийското светилище „Белите камъни“ край близкото с. Старцево, показват, че тези места са обитавани от преди повече от 2000 години. Знае се, че старото име на родопското селище е Беловидово – вероятно заради варосаните къщи, запазили и днес възрожденския си облик. След идването на османските турци то започва да се нарича „Дарь-

дере“, което се запазва чак до 1934 г., когато градът получава днешното си име.

За историята на града по време на средновековната българска държава има оскъдни сведения. Смята се, че Златоградския край попада под властта на османските турци през 70-те години на XIV в. Според някои историци именно тук, в близкото село Бенковски, в един от метосите на Бачковския манастир, е бил заточен последния български патриарх Евтимий.

Краят на XVII в. се смята за най-зловещата страница от историята на Родопския край – масовото и насил-

ствено помохамеданчване на родопчани. Голяма част от населението в Златоградско също приема исляма, но запазва българското си национално самосъзнание. Затова, колкото и странно да звучи, отношенията между мюсюлмани и християни в този край никога не били съпътствани от религиозни конфликти. От началото на XIX век Дарьдере започва икономически да се замогва в резултат от интензивните търговски връзки на Османската империя с Европа. Основен поминък на златоградчани става производството на вълна и кожи. Тогава започват да се строят големите и просторни

бели къщи с многобройните красиви прозорци и чардаци. Именно в Златоград се появява първият християнски храм в Родопите – през 1834 г., само за 40 нощи е издигната църквата „Успение Богородично“. Създадено в нея килийно училище поставя началото на образованието и просветата в Родопите през Възраждането. За порасналото самочувствие на златоградчани „говорят“ построената през 1871–872 г. нова и значително по-голяма църква „Св. Георги Победоносец“, както и българското светско училище. Малко хора знаят, че в Златоград е построена първата пощенска сграда в България, днес превърната в Музей на съобщенията.

По време на Българското Възраждане в този край се прочува смелият българин Дельо войвода, наричан родопския Робин Худ. Ранната му смърт (убит в резултат на предателство) създава около личността му многобройни легенди – Златоград често пъти е наричан „градът на Дельо хайдутин“. На него е посветена една от най-хубавите родопски песни в изпълнение на народната певица Валя Балканска. Както е известно, диска с тази песен беше изпратен с космическите американски сонди „Вояджър 1“ и „Вояджър 2“, които имаха за цел да открият извънземни цивилизации и чрез музиката на отделните народи да установят връзка с тях.

След Освобождението Златоградският край остава в пределите на Османската империя и е освободен чак през 1912 г., в резултат на Балканските войни. Свързан икономически с Беломорието в продължение на много десетилетия, градът е откъснат от него след злощастната за България Първа световна война. Прокараната граница с Гърция се превръща в Берлинската стена на Балканите 20 години по-късно, след края на Втората световна война, и остава непробиваема за повече от половин столетие. През втората половина на XX век градът се развива като промишлен район чрез разработените в региона мини за олово и благородни метали.

В резултат на промените след 1989 г. и приемането на България в ЕС през 2007 г. градът като че ли възкръс-

на за нов живот. До голяма степен това се дължи и на инициативата на самите златоградчани. Преди 10 години по инициатива на местния инженер Александър Митушев се създаде Етнографският ареален комплекс (открит на 24 май 2001 г.), който ни пренася 200 години назад във времето. Много хора го сравняват с Етъра, но за разлика от него тук всичко е автентично.

СТАРИЯТ ГРАД

Разхождайки се по тесните калдъръмени улички и разглеждайки занаятчийските работилници, човек като че ли се пренася неусетно в една далечна отминала епоха. Всичко е непокътнато и съхранено от времето. Именно това е уникалното на Златоград – достатъчно малък, за да запази автентичните родопски традиции и култура, и достатъчно голям, за да посрещне многобройните си гости.

Старият град се намира на южния бряг на р. Върбица. Част от златоградските къщи са на 130 години, издигнати от камък и дърво. Един от първите хотели тук е „Пачиловата къща“. Тя е реставриран паметник на културата, комбинация от съхранената възрожденска битова атмосфера и съвременните изисквания за настаняване.

Голяма част от работилниците работят и до днес. Единствено тук, в Златоград, може да се наблюдава изработването на „козия рог“, обработката на вълна и памук, как се коват средновековни мечове. По време на обиколката из Стария град за

задължителна спирка се смята т.нар. Старо кафене. То е на „възраст“ почти 190 години – започнало е работа през 1823 г. Туристите имат възможност да си поръчат „въртяно“ кафе, приготвено на пясък – след приготвянето му любезната домакиня със завидно майсторство започва да го „върти“ пред тях. Механите в Стария град предлагат редица родопски специалитети, най-вече пататник, баница с ориз, яйца и сирене. В Стария град се намират и двете църкви – първата, „Успение Богородично“, е ниска и широка, вкопана наполовина под земята. Местните казват, че по иконите все още личат следите от боздугана на поробителите. В двора на по-голямата църква „Св. Георги Победоносец“ се намира взаимното училище, обявено днес за музей на просветното дело в Родопите.

На път за Стария град туристите имат възможност и да видят къде е лобното място на Дельо войвода, където днес е издигнат негов паметник. Според едно предание, разказвано от местните жители, Бог пази Златоград от злини чрез четири планински върха, които опасват града – Св. Илия, Св. Атанас, Св. Неделя и Св. св. Константин и Елена, чието разположение наподобява кръст. Затова местността се нарича „Кръстата гора“. Край всеки от тези върхове е построен по един параклис. Съществува поверие, че всеки, който посети и четирите параклиса, става „половин-хаджия“.

Д-р Красимира Мархалева